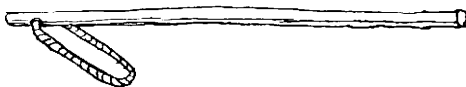

A *pipás vagyok* szólásról. Gyakran hallani ideges, haragra gerjelt ember szájából ezt a kitörést: „Hú, de *pipás* vagyok!”. A szólásnak sokféle változata él, sokan is használják, de nagyon kevesen ismerik eredetét. A *pipa* szó itt használt jelentésének ugyanis vajmi kevés köze van a dohányt füstölő pipához.

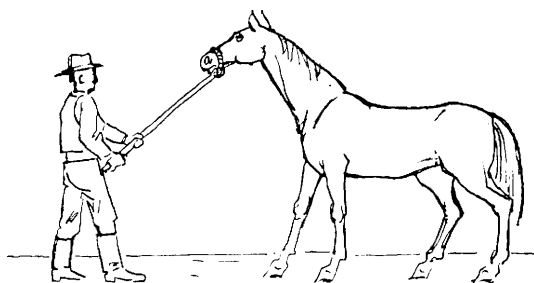
A tavaszi szántást és a nyár végi gabonabehordást megelőzően a falusi kovácsok szinte megállás nélkül patkolták a lovat, a parasztok legfőbb igavonó állatát. Hajnaltól késő estig terjengett az égett köröm szaga a kovácsműhely körül, pattogott a kalapács a patákon, rakták fel az új patkókat. A kovács, ha ismeretlen lovat vezettek eléje, mielőtt munkához látott volna, megkérdezte a gazdáját: „*Pipás* a lova?” Az igenlő válasz azt jelentette, hogy a ló indulatos, szilajkodó, nehezen tűri a műveletet. Ilyenkor jött a *pipa*. A kovácsinas vagy egy ott várakozó másik paraszt — csak ritkán a gazda, mert neki a ló lábát kellett tartania — hozta a pipát, hogy segítségével a patkolást nyugodtabban, veszélytelenebbül lehessen elvégezni.

Milyen volt ez az eszköz? Az ÉrtSz. így határozza meg: „. . . a ló orrára szorított fék”, az ÉKsz. szerint ’patkoláskor a ló orrára szorított fék’. Azonban ez a magyarázat még nem vezet el bennünket a szólás megértéséhez, inkább a gyermekkori emlékek.

— A *pipa* mintegy másfél méter hosszúságú rúd, amelynek egyik végén levő lyukon keresztül vékony kötél volt karikában átfűzve. Ezt a karikát patkolás előtt hirtelen

mozdulattal ráhúzták az ideges ló pofájára, illetőleg az orr lágy részére, és a rúd gyors megcsavarításával jó erősen rászorították. A szegény jószágnak a szorítás rettenetes fájdalmat okozott, ugrándozó-ficáncoló kedve egyszeriben alábbhagyott. Ezzel a fékkel a lovat szinte mozdulatlanúságba merevítve tarthatta egyetlen személy is, míg a kovács dolgozott. Úgy nézett ki — különösen távolabbról — mintha a ló valamiféle hosszú szárú pipát tartana szájában. Azért persze ilyenkor is előfordult, hogy a *pipás ló* fájdalomában vagy ideges félelmében kirántotta magát a szorításból; akkor kezdődhetett elülről a pipa felrakásának művelete.¹

Innen ered a falusi szólás: „Olyan, mint a *pipás ló*.” Először csupán a paraszti beszédben volt használatos, és jelentette az indulatos, a tehetetlenül dühös embert, aki haragját nem tombolhatja ki. Az említett alakban és értelemben indult el és vált ismertté a köznyelvben is. A későbbiek folyamán azonban eredeti formája megváltozott, eredeti jelentése pedig mindinkább elhomályosult. Ma már a városi ember beszédében leginkább csak így, rövidebb alakban használatos: „Jaj, de *pipás* vagyok!”. A *pipás* melléknév mellett felbukkant a *pipa* főnév is: „Erre aztán *pipa* lettem!”, majd utóbb igésült, s így keletkeztek az ilyen mondatok: „Tegnap alaposan *bepipultam*” vagy „Nagyon *bepipásodnék*, ha átvernének”. A jelentéstartalomban ugyancsak változás figyelhető meg, amennyiben kezdi elveszíteni az említett lelkiállapot ’visszatartott, visszafolytott, tehetetlen indulat’ elemét, és egyre inkább csak a *dühös, mérges, bosszús, ideges* stb. színőnimájává válik.

MESKÓ SÁNDOR

¹ A cikkel kapcsolatban szerettem volna egy képre vagy ábrára utalni, de ilyet a néprajzi irodalomban etnográfus barátaim segítségével sem sikerült találnom. Ezért MÁRIÁSI IVÁN készítetett egyet a *pipá*-ról, egyet pedig a használatáról. — Még annyit, hogy KATONA IMRE docens szerint, akinek édesapja makai állatorvos volt, a *pipa* nemcsak azért hatott csendesítőleg a lóra, mivel fájdalmat okozott, hanem mivel orra lágy részeire való rászorításakor — levegőhöz nem jutván — fulladozott. — M. S.